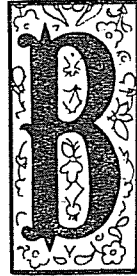

Tasavvuf

Dr. Ahmed Subhi

FURAT

Ahmed B. Ebi'l Havârî «v.230-844»

İR zâhidler âilesinden geldiği görülen Ebu'l-Hasan Ahmed b. Ebi'l-Havârî, Dimâşk'ta doğmuştu. Babası varâ sahibi ârif bir zattı (1). Tahsil ve yetişme devresini bu şehirde geçirdi. Süfyân b. Uyeyne (v. 198/813), Mervân b. Muâviye el-Fezârî (v. 193/808), Madâ b. İsâ, Bişr b. es-Seri (v. 195/810) ve Ebû Abdillâh en-Nibâcî (2) gibi büyük âlim ve zâhidler onun yetişme muhitinin belli başlı simaları idiler. Ancak şurası muhakkaktır ki Ahmed b. Ebi'l-Havârî'nin tasavvuf sahasındaki üstadı, kendi şehrinin en büyük sûfilerinden biri olan Ebû Süleymân ed-Dârânî (v. 215/830) idi.

Ahmed b. Ebi'l-Havârî'nin görüşlerinde, şeyhi Ebû Süleymân ed-Dârânî'nin kuvvetli tesiri altında kaldığı şüphesizdir (3). Şeyhinin Kitâb ve Sünnet karşısındaki saygılı hassasiyeti onda da vardır. Onca amel'in makbul oluşu sünnete uygunluğu iledir: «Kim sünnete uymadan amelde bulunursa, ameli batıldır» (4). Kaçırılan vakit için izhar edilen pişmanlık ve bunun belirtisi olan ağlama (: bükâ) da bu zâviyeden değerlidir: «En faziletli ağlama, kulun (kitâb ve sünnete) uymadan kaybettiği zamanla, bunlara muhâlefet halinde geçmiş zamanlar karşısındaki ağlamasıdır» (5).

KULDA Allah sevgisinin (: hubb'ullâh) alâmeti, O'nun emirlerine itâat etme sevgisidir (6). Hareket Allah'tan gelmedikçe, kul O'nu sevemez. Bu da tabiatıyla kulun, Allah tarafından, O'nun rizâ göstereceği hususlarda gayretinin bilinmesi ile başlar (7). Ancak bu sevginin her türlü gösterişten uzak olması lâzımdır: «Kim Allah'ı, tanımak yahut anılmak için severse, ibâdetinde şirk koşmuş olur; zira sevgi ile ibâdet eden, ibâdeti-

(1) Tabakât'us-Sulemî, 99.

(2) Tabakât'us-Sulemî, 98.

(3) Hilye, X, 20 v.d.; Tezkiret'ul-evliyâ, I, 256; Nefehât, 65.

(4) Tabakât'us-Sulemî, 101; Risâlet'ul-Kuşeyriyye, 18.

(5) Tabakât'us-Sulemî, 100; Risâlet'ul-Kuşeyriyye, 18; Tezkiret'ul-evliyâ, I, 256.

(6) Tabakât'us-Sulemî, 101; Tezkiret'ul-evliyâ, I, 257.

(7) Tabakât'us-Sulemî, 101.

nin sevgiliden başkası tarafından görülmesini istemez» (8). Bu başarırsa, herşey elde edilmiş demektir: «Allah bir kavmi severse, onları uyku ve uyanıklık hallerinde bırakmaz; çünkü onlar, O'nun rızasını bu hallerde aramışlardır» (9).

Bilmek, sevmek ve tercih etmekten önce gelir. Allah'ın rızasını diğerlerine karşı tercih için de O'nu tanımak ve bilmek kâfidir: **Dünya'yı tanıyan, orada zâhidâne yaşar; âhireti tanıyan ona rağbet eder; Allah'ı tanıyan da O'nun rızasını tercih eder**» (10). «Nefsini tanımamış olan, dininde yanılmaktadır» (11).

Her an kötülük yapmana sebep olan ve dolayısıyla da mücadelesinde son derecede uyanık bulunman gereken «nefs'in, sana, nimetlerin sırt çevirdiği anda, dünyayı terkten bahsediyorsa, bu bir hiledir; nimetlerin yüz gösterdiği anda onların terk edilmesinden bahsediyorsa, işte bu doğrudur» (12).

AHMED b. Ebi'l-Havâri, Mekke'de karşılaştığı **Ahmed b. Hanbel'e** de aynı şeyden yakınmış, şeyhi Ebu Süleymân ed-Dârânî'nin: «... eğer nefisler, günahların terk edilmesi (lüzûmuna) inansalardı, melekler arasında dolaşırlar ve bu kula, her hangi bir âlim yol göstermeden hikmetlerin en nâdirlerini getirirlerdi...» sözünü nakletmişti. Ahmed b. Hanbel, pek beğendiği bu söz karşısında «Kim bildiği ile amel ederse, Allah onu, bilmediğinin ameline vâris kılar» hadisini hatırlatmış ve sözlerini: «Ey Ahmed b. Ebi'l-Havâri, sen ve şeyhin Ebû Süleymân ed-Dârânî doğru söylüyor-sunuz» diyerek bitirmişti (13).

Kalb, günahların fazlalığı ve dünya sevgisiyle hastalanırsa «onu zühhd'le tedâvi et...» (14). Allah'ın «gaflet ve kasvet'ten daha şiddetli bir belâya» (15) mâruz bırakmadığı kul, kalbinde bir kasvet görürse, zâkirlerle otursun, zâhidlerle arkadaş olsun, yemeğini azaltsın.. (16). «Kim dünyaya, arzu ve sevgi ile bakarsa, Allah onun kalbinden yakîn ve zühhd nurunu çıkarır» (17). Zira «Dünya bir mezbele ve köpeklerin toplandığı yerdir... Köpekler oradan ihtiyaçlarını alırlar ve giderler; ama onu seven kendini her haliyle ona vermiştir...» (18).

Onun bize kadar gelebilmiş olan sözleri arasında şunlar da vardır:

— Allah'a, kendisinden başka bir delil yoktur; ilim sadece O'na hizmetin âdâbı için öğrenilir (19).

— **Kalb'in** mertebesi arttıkça (ih-timam da fazlalaşmalı, zira aksi halde) kötü âkibet daha süratle yetiştir (20).

— Nebiler ölümü, Allah'ı anmayı inkitâa uğrattığı için beğenmemişlerdir (21).

EL-CUNEYD'İN, kendisinden «**Şâm'ın çiçeği**» diye bahsettiği (22) Ahmed b. Ebi'l-Havâri, birçok hadis rivâyet zincirlerinde de yer almıştı (23). **Muhammed b. Ebi'l-Havâri** ismindeki kardeşi ile **Abdullah b. Ahmed b. Ebi'l-Havâri** adındaki oğlu da birer zâhid idiler (24). Kendisi hicri 230'da (: milâdi 844) Hakk'ın rahmetine kavuştu.

AHMED B. HADRAVEYH

(v. 240/854)

EBÛ Hamid Ahmed b. Hadraveyh (Hidır) b. Muhammed b. Ebi Amr el-Belîhî, birçok kaynaklarda ve halk arasında hernekadar bu nisbesiyle zikrediliyorsa da, **Ebû Nuaym el-İsfahânî'ye** göre (25) Merv'de doğmuştu. Doğum yılı hakkında kesin bir tarih olmamakla beraber, **Hilye'**de (26) yeralan bir rivâyet, bize ip ucu verir mahiyettedir. Buna göre o, vefâtı sırasında 95 yaşlarında bulunuyordu ki (27) kaynakların çoğunda görüldüğü gibi 240 hicride vefât ettiği nazarı itibara alınırsa 145 hicri (: milâdi) de doğmuş olması icabetmektedir (28).

Önce meşhur sûfi **Hâtem'ül-Asam'ın** (v. 237/851) müridi oldu (29). Sohbetinde bulunduğu sûfiler arasında **Ebû Turâb en-Nahşebî'de** (v. 245/859) vardı (30). Ayrıca **Ebû Hafs el-Haddâd** (v. 270/883) ile de görüşmüştü ki (31), bu karşılaşmanın Ahmed b. Hadraveyh'in olgun bir çağında olması gerekir. Zira Ebû Hafs, kendisine: «Bu tabakadan gelenlerin en büyüğü kimdir?» diye sorulduğu zaman: «Ahmed b. Hadraveyh'ten himmet bakımından daha büyük, hâl bakımından daha doğru birini görmedim» demişti (32). **Ebû Haddâd**: «Eğer Ahmed b. Hadraveyh olmasa idi, fütüvvet ve mürüvvet ortaya çıkmazdı» (33) diyerek de ona karşı takdir hislerini belirtmişti.

Bilhassa fütüvvet sahasındaki düşünce ve sözleriyle tanınmış olan Ahmed b. Hadraveyh, Belh emirinin Fâtıma ismindeki kızıyla evlenmişti (34). Hac seferi sırasında (35), devrinin en büyük sûfilerinden biri olan **Ebû Yezid el-Bistâmî'yi** Bistâm'daki ziyâreti esnasında, bu zâhide tabiatlı zevcesi de yanındaydı (36). **Ebû Yezid el-Bistâmî**, esâsen tarikatte pek büyük bir mevkiî olan Fâtıma hanımı, fütüvvet mevzuunda da pek takdir edecek ve:

(8) *Tabakât'us-Sulemî*, 102.

(9) *Tabakât'us-Sulemî*, 101; *Hilye*, X, 22.

(10) *Tabakât'us-Sulemî*, 101; *Hilye*, X, 7.

(11) *Tabakât'us-Sulemî*, 101; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 257.

(12) *Tabakât'us-Sulemî*, 102.

(13) *Hilye*, X, 14-15.

(14) *Tabakât'us-Sulemî*, 102.

(15) *Tabakât'us-Sulemî*, 101; *Risâlet'ul-Kuşeyriyye*, 18.

(16) *Tabakât'us-Sulemî*, 102.

(17) *Tabakât'us-Sulemî*, 100; *Hilye*, X, 6; *Risâlet'ul-Kuşeyriyye*, 18; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 256.

(18) *Tabakât'us-Sulemî*, 102; *Hilye*, X, 22; *Keşful-mahcûb*, 137; *Levâküh*, I, 82; *Nefehât*, 65 (: *Tercüme*, 118).

(19) *Hilye*, X, 6. **Ebû Nuaym el-İsfahânî**, **Ahmed b. Ebi'l-Havâri'nin** 30 senelik bir tahsil hayatından sonra kitaplarını nehre (*Furat*) attığını, bunu,, ilmi hakîr gördüğünden değil de, sadece Allah'a giden yolu gösterme vazifesini ifadan sonra ona muhtaç olmadığını düşünerek yaptığını nakleder (*Bk. X, 6; Ayrıca Keşful-mahcûb*, 137).

(20) *Tabakât'us-Sulemî*, 101.

(21) *Tabakât'us-Sulemî*, 101; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 257.

(22) *Nefehât*, 65 (: *Tercüme*, 117).

(23) *Hilye*, X, 24-31; *Tabakât'us-Sulemî*, 99-100.

(24) *Tabakât'us-Sulemî*, 99; *Nefehât*, 65 (*Tercüme*, 117).

(25) *Hilye*, X, 43.

(26) *Hilye*, X, 42.

(27) *Ayrıca bk. Risâlet'ul-Kuşeyriyye*, 18.

(28) *El-Hatîb el-Bağdâdî*, *el-Hâkim Ebû-Hâmid Ahmed b. el-Huseyn el-Mervezî'nin rivâyetine dayanarak*, onun 215 hicride vefât ettiğini kaydetmektedir ki (*bk. Târîhu Bağdâd*, IV, 138) münferid halde bulunan bu rivâyet şüpheli olmalıdır.

(29) *Keşful-mahcûb*, 142; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 257.

(30) *Tabakât'us-Sulemî*, 103; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 157.

(31) *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 257.

(32) *Tabakât'us-Sulemî*, 103; *Risâlet'ul-Kuşeyriyye*, 18; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 257.

(33) *Keşful-mahcûb*, 150; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 257.

(34) *Keşful-mahcûb*, 105; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 257.

(35) *Nefehât*, 55 (: *Tercüme*, 108).

(36) *Ferîd'ud-Dîn Attâr* bu karşılaşma sırasında şöyle bir hâdise nakle-

«Kim kadınların elbiseleri içinde gizli bir adam görmek istiyorsa Fâtıma'ya baksın» (37) diyecektir.

BİSTÂM'dan, zevcesiyle birlikte Ebû Hafs el-Haddâd'ı ziyaret için Nişâbûr'a gelen Ahmed b. Hadraveyh, burada bir müddet kaldı ve şehrin şeyhleri tarafından iltifât gördü (38). **Yahyâ b. Muâz er-Râzî** (v. 258/871) Nişâbûr'a uğradığı zaman Ahmed b. Hadraveyh'le görüşmüş (39) ve onun, şerefine verdiği bir ziyafette hazır bulunmuştu (40).

Melâmî olan (41) ve kabâ giyen (42) Ahmed b. Hadraveyh, doğruluğu (: **sıdk**), en büyük lutfun elde edilmesinde tek çare olarak görüyor ve : «Kim, bütün hallerinde Allah'ın kendisiyle olmasını istiyorsa, doğruluğa sarılsın; zira Allah doğrularla beraberdir» (43) diyor. «Amellerin hangisi daha faziletlidir?» tarzındaki bir soruya : «Derûnî râbitanın (: **es-Sırr**) Allah'tan başka bir şeye yönelmemesine ihtimamdır» (44) diye cevap verişinde; «Allah'ın velisi, kendisine bir veche vermez; Onun kendisiyle isimlendiği bir adı da yoktur» (45) sözünde; «Kendi dervişliğini sakla, gizli tut...» (46) tavsiyesinde hep gösterişten uzak samimiyet endişesi hâkimdir. Zâten hakikî **mârifet**'te, Allah'ı kalbe sevmek, dille anma ve O'ndan başka herşeyden himmeti kesmedir (47).

Ona göre kulun başarıya ulaşamaması, basiretsizliğinin eseridir : «Yol açık, Hak zâhir, davette bulunan da işitilmiştir. Bütün bunlardan sonra şaşırıp kalma, sâdece körlükten ileri gelmektedir» (48). «Gaflet'ten daha ağır uyku; şehvet'ten daha hâkim esâret yoktur; gafletin ağırlığı olmasa idi, şehvet seni elde edemezdi» (49).

«Yaratıkların Allah'a en yakın olanı, güzel huylara en çok sahip olandır» (50). Fakirliğe karşı saygı, birçok hasletler bahşetmesi sebebiyle fırsat bilinmelidir : «Kim fakirlere hizmet ederse, kendisine üç şey bahşolunur : **tevâzû**, **edeb** ve nefis cömertliği (51). Ahmed b. Hadraveyh'in, son sözüyle, aynı zamanda nefsi diğerlerine tercih demek olan **fütüvvet**'i kasdettiği aşıkardır.

Onun hatırlatılmağa değer sözleri arasında şunlar da vardır :

— **Sabır**, muztar kalmış olanların azığı; **rızâ**'da âriflerin mertebesi-dir (52).

— **Kalbler**, kalıplardır; hakla dolarsa, nurlarının fazlalığı uzuvlara taşar; bâtilla dolarsa, karanlıkları-

nın arttığı yine uzuvlarda gözükür (53).

— Tam mânâsıyla kulluk (: **ubû-diyye**) hürriyet içinde; tam anlamıyla hürriyet te (: **hurriyye**) kulluğun tahakkukuyladır (54).

— Nefsini (mücâhede ile) öldür ki (onu müşâhede-i hakla) diriltsin (55).

— **Tevbe**, Allah'a kalb safvetiyle dönmedir (56).

BİRÇOK eserleri olduğu zikredilen (57) Ahmed b. Hadraveyh, hayatında âdetâ düstür haline getirdiği «Allah doğrularla beraberdir» sözünün tecellisine ölüm döşğinde de mazhar olmuştur. Vefâtı esnâsında yanında oturan **Muhammed b. Hâmid** anlatıyor : 95 yaşına gelmişti. Kendisine bir mesele sorulunca gözleri yaşardı ve : «Ey oğlum, 95 senedir çaldığım bir kapı vardı; işte şu anda bana açılıyor : benim için saadetle mi yoksa bahtsızlıkla mı açılıyor? bilmiyorum. Nasıl cevap verebilirim...» demmişti. 700 dinar kadar borcu varmış; o sırada alacaklılar gelmişti. Onlara doğru baktı ve : ... Ey Allah'ım sen rehîni mal sahipleri için bir vesika yaptın ve yine sen onlardan bunu alırsın. Bana borçlarımı ödeyecek birini gönder.. diye dua etti. İşte bu sırada biri kapıyı çalmış : Burası Ahmed b. Hadraveyh'in evi mi? di-yordu. «Evet» dediler. Daha sonra dışarıya çıkan alacaklılara borçları ödendi. Ve akabinde de Ahmed b. Hadraveyh de ruhunu teslim etti (: 240 hicri/854 milâdî) (58). Teberrüken ziyâret edilen kabri Belh'tedir (59).

der: Ahmed b. Hadraveyh, yanında zevcesi olduğu halde Ebû Yezid'in huzuruna geldi. Fâtıma, yüzündeki örtüyü çıkararak Ebû Yezid'le konuştu. Ahmed b. Hadraveyh bu halden müteessir olmuştu. Fâtıma'ya: bu ne hareket? dedi. Bunun üzerine Fâtıma: Sen benim mahremimsin, Ebû Yezid ise benim tarikatimin mahremidir.. dedi. Attâr, bu sözle şunun kasdedildiğini söylüyor : O (Ebû Yezid) benim samimiyetimden müstağnidir, halbuki sen (Ahmed b. Hadraveyh) bana muhtaçsın ve bağılsın.. Nihayet birgün, Ebû Yezid, Fâtıma'nın elinin kınal olduğunu görmüş ve: niçin kına sürüyorsun? diye sorunca, Fâtıma: sen bu ana kadar elimi ve kınamı görmemiştin... Fakat gördüğün şu andan itibaren sohbetimiz haram olmuştur» demmişti (Bk. Tezkiret'ul-evliyâ,

I, 258).

(37) *Keşful-mahcûb*, 150; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 258.

(38) *Keşful-mahcûb*, 150.

(39) *Keşful-mahcûb*, 150.

(40) *Ahmed b. Hadraveyh, ziyâfet hususunda fikrini aldığı zevcesinin : «... Birkaç baş öküz, koyun, mum, utır ve birkaç ta eşek lâzım...» demesi üzerine : Eşekler niçin? diye sormuş, o da: Kerîm bir kimse, kerîm birinin evine misâfir olursa, mahallenin köpekleri de bundan nasîbdâr olmalıdır» demmişti (Bk. *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 258).*

(41) *Keşful-mahcûb*, 150.

(42) *Keşful-mahcûb*, 58.

(43) *Hilye*, X, 42; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 261.

(44) *Tabakât'us-Sulemî*, 106; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 262; *Sıfat'us-Safva* IV, 137.

(45) *Tabakât'us-Sulemî*, 103.

(46) *Keşful-mahcûb*, 151; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 259.

(47) *Tabakât'us-Sulemî*, 105; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 261.

(48) *Keşful-mahcûb*, 151; *Nefehât*, 55.

(49) *Tabakât'us-Sulemî*, 106; *Risâlet'ul-Kuşeyriyye*, 18; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 206.

(50) *Tabakât'us-Sulemî*, 106.

(51) *Tabakât'us-Sulemî*, 105; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 261.

(52) *Tabakât'us-Sulemî*, 104; *Sıfat'us-safva*, IV, 137; *Levâkîh*, I, 82.

(53) *Tabakât'us-Sulemî*, 105; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 262.

(54) *Tabakât'us-Sulemî*, 104; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 262.

(55) *Sıfat'us-safva*, IV, 137; *Tezkiret'ul-evliyâ*, I, 262.

(56) *Nefehât*, 55 (: *Tercüme*, 108).

(57) *Keşful-mahcûb*, 151. *Louis Massignon, kaynak zikretmeden onun «Riâye» adlı bir eserini kaydetmektedir (Bk. Léxiqne technique de la mystique musulmane, Paris, 1922, s. 229, not. 3).*

(58) *Hilye*, X, 42.

(59) *Nefehât*, 55 (: *Tercüme*, 108).